

**Özünü, Ünsal (1999) GÜLMECENİN DİLLERİ,
Ankara: Doruk Yayınları, V+307 s. ISBN 975-553-308-7**

G. Gonca GÖKALP-ALPASLAN*

Günlük yaşamımızda karşılaştığımız olayların gülünecek bir yanı olmadığını düşünsek de bu olaylar bize fıkra ya da parodi halinde sunulduğunda kahkahalarla gülmekten kendimizi alamayız. Gülmece, bir yandan yaşamımızdaki tatsızlıkları, acıları, sıkıntıları hafifleten, diğer yandan da olayları başka açıdan görmemizi sağlayan düşünsel bir güçtür. İnsanoğlu, gülen ve güldüren -herhalde- yegâne varlıktır. Bergson, insanın tanımını gülme eylemine göre yaparken şöyle der:

Düşünürlerin çoğu insanı 'gülmesini bilen hayvan' diye tanımlamışlar. Güldüren hayvan diye de tanımlayabilirlerdi; çünkü insandan başka bir hayvan ya da cansız bir nesne bizi güldürebiliyorsa, bunun nedeni bunlarda insanoğlu ile bir benzerlik bulunması, insanoğlunun bunlara damgasını basması ya da bunları kullanmasıdır (Bergson 1996: 11-12).

Yaşamımızdaki yerini doğallıkla kabul ettiğimiz gülmecenin Eski Yunan döneminden bu yana üzerinde düşünülse de, bilimsel incelemelere konu edilmesi ancak XX. yüzyılın sonlarında olmuştur. Türkiye'de ise bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Prof. Dr. Ünsal Özünü'nün *Gülmecenin Dilleri* başlıklı kitabı, Türkiye'de gülmece alanındaki nadir çalışmalardan biridir. Akademik kariyerinin bütün aşamalarını Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladıktan ve bir süre İngiliz Dilbilimi Bölümü'nün başkanlığını da yaptıktan sonra 1998 yılında kendi isteğiyle Pamukkale Üniversitesi'ne geçen Prof. Dr. Ünsal Özünü'nün dilbilim alanındaki çalışmalarının bir bölümünü topladığı *Edebiyatta Dil Kullanımları* (1997) başlıklı bir başka kitabı ve Kızılderili mitolojisiyle ilgili çevirileri vardır. Bilimsel yaşamının hemen tamamını deyişbilime (stylistics) ayıran Özünü'nün *Gülmecenin Dilleri* kitabı, araştırmacının bu alandaki en yeni çalışmasıdır.

Yazar, önsözde kitabın adının neden *Gülmecenin Dilleri* olarak belirlendiğini şöyle açıklar:

Gülmece, dilin bazı yapılarını kendi amacı doğrultusunda kullanır. Böyle kullanımlarda sanki ayrı bir dil ve ayrı bir dil dizgesi yaratılmış etkisini gösterir. İşte bu yüzden kitabın başlığı *Gülmecenin Dilleri* adını taşımaktadır. Dilin aynı dil, dizgelerin aynı dizge olduğu herkes tarafından bilinmektedir, ancak ölçünlü dilin olağan dizgeleri olağanüstü yer, zaman ve biçimlerde kullanılmak istendiğinde, başka bir dil kullanı-

* Dr., Hacettepe Üniversitesi.

lıyormuş gibi bir görünüm verdiği için kitaba böyle bir başlık verilmiştir (Özünü 1999: 13-14).

Önsöz, sonuç, ekler ve kaynakça dışında, “Kuramsal Bilgiler” ve “Uygulamalar” olarak iki temel bölüme ayrılan kitabın ilk bölümünde çeşitli alt başlıklar halinde gülmecenin tarihine, tanımına, kuramlarına, gülmece ile yaratıcılık, dil, dilbilim, kültür, yaşam, iklim, millet, sağlık, eğitim ilişkisine, gülmecedeki işlevlere kısaca değinilmektedir. Bu bölümden başlayarak kitap boyunca her saptama, fıkralarla örneklendirilmiştir. Örneğin Peter Ustinov’la ilgili aşağıdaki fıkra, gülmece öğeleri üzerine ortaya atılan dört kurama göre (üstünlük kuramı, uyumsuzluk kuramı, psikoanalitik kuram, kavrama kuramı) incelenerek okurun kuramsal bilgiyi somutlaştırması sağlanmıştır:

Aktör ve yazar Peter Ustinov, Londra’da bir ilkokulun önünde gazete okuyarak bekliyormuş. Okuldan çıkan bir öğretmen hanım kendisine sormuş:

- Bir çocuk mu bekliyorsunuz?

Şişman bir adam olan Ustinov, bir eliyle göbeğini sıvazlayarak yanıtlamış öğretmen hanımı:

- Hayır, ben oldum olası şişmanımdır. Ya siz?.. (Özünü 1999: 22).

Birinci bölümde yer alan diğer alt başlıklarda ise Batıda gülmece üzerine yapılan çalışmalara ve Türkiye’de gülmecenin tarihine yer verilmektedir. Meddahlık, gölge oyunu ve ortaoyunu üzerinde kısaca durulduktan sonra Tanzimat’tan bugüne dek çıkan gülmece dergilerinin adlarına yer verilen tarihsel bölüm, kitabın II. bölümündeki uygulamaların ilk konusu olan Karagöz’e hazırlık niteliği de taşımaktadır.

Gülmecenin Dilleri’nin asıl ağırlık noktasını oluşturan Uygulamalar, altı temel bölüme ayrılmıştır: “Karagöz Oyunlarında İletişim”, “İletişimde Patlamalar”, “Fıkralar ve Gülmece Dili”, “Gülmecede Kesimsel Dil”, “Türk Gülmecesinde Duvar ve Kaldırım Yazıları”, “Erayoloji”. İlk başlık altında, birbirine zıt iki katmanı simgeleyen Karagöz ile Hacivat’ın konuşmaları, karşılıklı konuşma ilkelerine ve “bildiri modeli iletişim”e göre değerlendirilir. İkinci başlık altında, XX.yüzyılın iletişim olanaklarıyla dilin kazandığı yeni biçimler ve şifreler, Atilla Atalay’ın *Hıbr* dergisinde “Haftanın Lakırtı Lukurtuları” adlı köşesinde yazdığı haftalık yazılardan seçilen örnekler aracılığıyla incelenir. “Fıkralar ve Gülmece Dili” alt bölümünde “küçük birer espri topu olan” fıkralar, yapısal olarak basit ve bileşik fıkralar olarak ikiye ayrıldıktan ve konularına göre sınıflandırıldıktan sonra dil özellikleri bakımından değerlendirilir; fıkralarda konuşma ilkelerinin çiğnenmesi nicelik, nitelik, bağlantı ve biçim alt başlıklarında örneklerle açıklanır. “Dilin belli bir kullanıcılar topluluğuna göre değişmesi” (Özünü 1999: 184) olarak betimlenen kesimsel dil, gülmeceyle ilişkisi doğrultusunda dördüncü başlıkta -yine Atilla Atalay’dan seçilen örnek metinler üzerinde yapılan çalışmalarla- ele alınır. Beşinci başlıkta ise gülmece tümcesinin kurgusal özellikleri işaret, yönelim, bağlam, çelişme noktası olarak belirlenir; Türkiye’de son dönemde yayınlanan duvar ve kaldırım yazısı kitaplarının adlarına göndermelerde bulunulur ve bu kitaplardan bazılarında seçilen örnekler aracılığıyla graffiti türleri alt başlıklara ayrılır. ‘Uygulamalar’ın “Erayoloji” başlığını taşıyan

son bölümünde ise Atilla Atalay'ın Hıbrır dergisinde 1989'dan itibaren yayınlanan köşe yazılarında yarattığı Eray tipi, okuruyla iletişimi bakımından söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenir.

Gülmecenin Dilleri'ne sonsöz yerine yazdığı "Bitmeden" başlıklı kısa değerlendirmede Özünlü, "gülmece metinlerinin her birinin kendi başlarına bağımsız birer metin olduğu, her okurun anlama, yorumlama ve yargı gücünün değişik olabileceği"nin unutulmaması gereğine dikkat çeker (Özünlü 1999: 233) ve "Ekler" bölümündeki çeşitli fıkraları, kitapta verilen bilgilerin ışığında yorumlamak üzere okurun bilgine sunar.

Kitapta gülmece doğrultusunda incelemelere konu olan ürünler genel olarak değerlendirildiğinde, çoğunluğu fıkraların ve Atilla Atalay'ın yazılarının oluşturduğu görülür. Kuram ve uygulama bölümlerindeki bütün alt başlıklar, Türkiye'den Karadeniz fıkraları ile ona paralel olarak Avrupa'dan İskoç fıkralarıyla ya da Atalay'ın yazılarıyla örneklenmiştir. Ektekiler hariç toplam 183 fıkraya yer verilen çalışmada, fıkralar ve Atalay'dan yapılan alıntılar numaralandırılmış, böylece zaman zaman geriye ya da ileriye yönelik göndermelerde bulunmak gerektiğinde fıkraların tekrarlanması engellenmiştir. Bazı fıkraların çeşitli alt başlıklarda yeniden aktarılması ise fikranın yeni bir bağlamda farklı bir açıdan değerlendirilmesinden kaynaklanan bir zorunluluktur. Bilgilerin, saptamaların hedefe ulaşmasına, daha iyi anlaşılmasına yarayan fıkralar ile diğer alıntı metinler, kuramsal ve uygulamalı çalışmaların yorucu ağırlığını ince esprilerle dağıtmakta ve kitabın kolaylıkla okunup anlaşılabilir bir bilimsel çalışma olmasını sağlamaktadır.

Gülmecenin Dilleri, dille ilgilenen araştırmacılar için olduğu kadar Türk gülmece kültürü üzerine çalışacak kişiler için de sağlam ve güler yüzlü bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Yazarın kitabın başlarında yazdığı şu cümlede olduğu gibi: "Yaşamımız limon gibi hepten ekşi şeylerle dolu olsa bile limondan limonata yapmak bizim elimizdedir" (Özünlü 1999: 47).

Kaynaklar

- BERGSON, Henri (1996) *Gülme (Komiğin Anlamı Üstüne Deneme)*, (Çeviren: Yaşar Avunç) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
ÖZÜNLÜ, Ünsal (1997) *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Ankara: Doruk Yayınları.